

РЕЦЕНЗИИ И ОБЗОРИ / REVIEWS AND SURVEYS

МИХАИЛ ВИДЕНОВ. ЕЗИКОВЕДСКИ СИТНЕЖИ

ИЗДАТЕЛСТВО „ЗАХАРИЙ СТОЯНОВ“, СОФИЯ 2020, 399 С.

Обект на анализ са изследванията на акад. Михаил Виденов за проблемите на съвременния български език и за постиженията на българската социолингвистика. Акцентира се върху необходимостта филологът да не се затваря само в кръга на езиковедската общност.

MIHAIL VIDENOV. LINGUISTIC ODDS AND ENDS

ZAHARIY STOYANOV PUBLISHING HOUSE, SOFIA, 2020. 399 P.

The object of analysis are the researches of acad. Mihail Videnov on the problems of the modern Bulgarian language and on the achievements of the Bulgarian sociolinguistics. Emphasis is placed on the need for the philologist not to be closed only in the circle of the linguistic class.

В последния месец на 2020 година полето на теорията на книжовните езици се обогати с новата книга „Езиковедски ситнежи“ на акад. Михаил Виденов. Тя е естествено продължение на филологическата традиция, поставена през последното десетилетие с неговите „Езиковедски щрихи и етюди“ (2013) и „Из моя езиковедски бележник“ (2016). Авторът с характерния си полемичен стил отново напомня за своите класически езиковедски акценти върху проблемите на българския език, като една част от включените материали са специално написани за това издание. В този смисъл той се явява достоен продължител на Александър Теодоров-Балан в издаването на „лингвистични ескурси“, които и двамата скромно наричат „ситнежи“. Това са „кратки приноси, писани така, че да са достъпни и за по-широки кръгове от нашата интелигенция“, тъй като творческото кредо на този български изследовател е филологът да не се затваря „само в кръга на езиковедското съсловие“.

Композицията на книгата е построена на „мозаечен“ принцип и включва материали с различна тематика и „академична“ тежест: от „по-абстрактни статии“ през „делови бележки“ до програмни или злободневни „интервюта“. В конкурентното време на рушенето на кумири и авторитети акад. Михаил Виденов за пореден път тръгва срещу течението на времето и уютността на конформизма, като си позволява да завърши книгата си с „един по-пространен личен спомен за незабравимия наш езиковед проф. д-р Стойко Стойков (1912–1969)“, отишъл си от този свят в апогея на творческата си мощ. Основавайки

се на английския принцип *The last but not the least*, уверено заявявам, че именно в този материал се съдържа един от ключовете към творческата визия на академичка – науката е съпреживяване, в което авторът е неотделима част от този процес. Говорейки за проф. Стойко Стойков от първо лице, няма как да се разбере значението му за българската наука, ако не се проследи влиянието на идеите на този забележителен университетски преподавател и неговата роля във филологическото „възпитаване“ на автора. Личното свидетелство на акад. Виденов и полученият резултат от това влияние е може би най-силното доказателство за силата и въздействието на проф. Стойко Стойков върху българското филологическо познание през първите две десетилетия, последвали края на Втората световна война. Попадането на един „обикновен студент“ в обкръжението на един „необикновен талантлив учен и внимателен човек“ се оказва една от щастливите случайности, превърнали се в закономерност по пътя на успешното формиране на поредната вълна от заслужили градители на българската научна мисъл. Вечната идея за учителя и неговия ученик е и амалгама от две творчески биографии. Едната е на преподавателя, достигнал висините на своята наука, а другата е на „неопитния“, но талантлив ученик, имащ усет за криптираното познание, представяно от неговия водител в дебрите на академизма и меандрите на българската реч и словно богатство. Това е и разказ за пътя на един от съвременните строители на българската филологическа мисъл, стартирал като неопитен диалектолог и изградил висините на българската социолингвистична наука, чийто завет към настоящите студенти и докторанти е да се обърнат към речевите реалности на градската среда и на българската столица. Диалектологията изживява своето лингвистично прераждане и възкръсва в една нова социолингвистична премяна, която я прави значима за българското общество и ѝ гарантира пребъдност. Смесът на филологията е в нейната ангажираност да твори открития в крак със залозите на своето съвремие, в което живее, в което се развива и върху което тя може да влияе.

„Езиковедски ситнежи“ на акад. Михаил Виденов са основани именно на тази негова философия и творческа програма. Те започват с „европейската езикова ситуация днес“, разглеждана като „надмощие и приспособяване“, и не подминават раждането на „ковидната“ лексика. Очертани са „хоризонтите пред българската социолингвистика“ и се разглеждат „перспективите пред диалектолозите“. Актуализира се дебатът върху проблема за „универбализацията“ и върху „актуалните задачи“ пред българските езиковеди, като не се пропуска да се очертаят границите на „социолингвистиката на отделната дума“ и да се повдигне въпросът за „обучението“ и за „учебниците“ по български език. „Традиционната (асоциалната) лингвистика *не може научно да пролонгира и прогнозира* бъдещето на своите обекти“. „Диалектолозите предпочитат да анализират стари записи от средата на миналия век и не се интересуват от заглъхването“ на регионалните говори, без да си дават сметка, че „десетки села от планинските райони вече са изчезнали от картата на нашата страна или населението се е стопило до минимум“. Езикът е подвластен на „социалните императиви“, а не само на своите „иманентни вътрешни закономерности“. Тежестта на аргументацията, според акад. Михаил Виденов, трябва вече

да се постави „върху изследването на *общественото мнение* и на обществените нагласи на съответните социални структури“. В този теоретичен контекст споделя виждането си за „свещения български език и ние“, за илюзорната възможност за функционирането на „книжовен език без чужди думи“, за „модата в съвременна публична реч“ и за „камуфлажните стратегии в речта на урбанизиращия се човек“. Идеята за съществуването на понятията „богат“ и „беден“ език естествено се вписва в неговата концепция за футурологичната прогноза за развитието на българския език. Опорната точка на изследователя „вече не е гадаенето, а *научната екстраполация*“ и солидната прогностика. Според акад. М. Виденов „бъдещето на българския език на нашата многобройна емиграция не може да бъде оптимистично“. В страната ни ромският език няма да измести българския език и няма да се превърне в официално средство за общуване, тъй като той „съществува само под формата на битово средство за общуване между членовете на съответната етническа общност“. Езикът ни се „англицизира“, но не губи българския си облик, тъй като „по този начин не е загубил“ своя облик „нито един език на света“. Все още е далече опасността, когато се стига „до активен билингвизъм“ и когато чуждият език получава „такъв функционален престиж“, че „чрез диглосията“ да измести родния език. В едно по-далечно бъдеще модата „за създаване на творби директно на чужд език ще завладее и някои среди тук в България“, като със сигурност „ще се появят примерно *български англоезични писатели* или *български немскоезични писатели*“.

„Масова практика е затвърдяването на предфлексивната съгласна в глаголните форми на сегашно време от II спрежение в 1. л. ед. число и 3. л. мн. число, срв. *вървѣ – вървѣт, спѣ – спѣт, въртѣ – въртѣт* и т.н. Затвърдяването е характерно и при членуването на същ. имена от м. род ед. число, срв. *день – деньт, пѣтъ – пѣтът, учитель – учительт, юбилярѣ – юбилярѣт* и т.н.“ „Столичната речева практика категорично отрича палатализацията пред гласните [е] и [и] от типа *дѣтье* и *студѣнтѣтъ*“. Местоименията „*свой* и *себе* (и техните производни форми)“ се заместват масово „с притежателното местоимение *негов* (и съответните му форми), срв. *Той носи неговата си чанта; Тя донесе нейната си книга*“. В столичната реч се засилва „повсеместната употребата на окончанието *-ме* при формите за 1. л. мн. число, сегашно време при трите новобългарски спрежения, срв. *ние четеме, ние вървиме, ние пишем* наред с *ние питаме*“, като има данни, че това явление „има значително по-голяма честота от официално приетите форми тип *четем, пишем, вървим*“. Не се спазва „изкуственото правило да не се употребяват бройни форми в съществителни имена за лица (за м. род, ед. число)“. В писмената и устната реч не може да се отмени „използването на двете членни форми“, но „в близко бъдеще упоритостта на кодификаторите ще отстъпи“ и „ще се даде възможност на хората да решават този въпрос, като пишат така, както намерят за добре“.

В лингвокултурологичен план книгата на акад. М. Виденов съдържа интересни наблюдения, коментари и обяснения на процесите на „днешния“ български език, осъществени в рамките на „теорията на книжовните езици“. На-

лице е едно интересно полемично четиво върху редица явления, които вълнуват голяма част от българската интелигенция. Силата на Михаил-Виденовите езиковедски ситнежи е в умението на автора да открива значими детайли в потока на речевото ежедневие, които притежават заряда да се превърнат от бегъл авторов щрих в сериозна тема за лонгитудинално проучване. И това представително академично издание е може би най-важният подарък в годината, когато учителят ни по съвременен български език Виденов празнува своята 80-годишнина.

Димитър Веселинов / Dimitar Vesselinov

✉ Проф. д.ф.н. Димитър Веселинов
Факултет по класически и нови филологии
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
dvdimitrov@uni-sofia.bg, d_vesselinov@yahoo.fr

✉ Prof. Dimitar Vesselinov, DSc
Faculty of Classical and Modern Philology
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
dvdimitrov@uni-sofia.bg, d_vesselinov@yahoo.fr

Публикувано: 30 декември 2020

Published: 30 December 2020